

Тетяна Плазова

Національний університет "Львівська політехніка"

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У 1894–1939 рр. У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

© Плазова Т., 2011

Досліджується та аналізується питання суспільно-політичної діяльності молодіжних об'єднань у 1894–1939 рр. у Західній Україні, які були втіленням духовної культури українського народу, джерелом утвердження національної свідомості, свободи особистості та свободи нації. Саме у цей період молодіжні об'єднання, які формувались переважно із студентської молоді та учнів старших класів, разом із суспільством проходили складний шлях свого внутрішнього розвитку: від невеличких громадських організацій до дієвих національно-свідомих об'єднань.

Ключові слова: молодіжні об'єднання, суспільно-політична діяльність, національна свідомість, громадянське суспільство.

Tetyana Plazova

SOCIAL AND POLITICAL ACTIVITY OF YOUTH ASSOCIATIONS IN WESTERN UKRAINE IN 1894-1939

Investigated and analyzed the issue of socio-political activities of youth association in the years 1894-1939 in Western Ukraine, which were the embodiment of spiritual culture of the Ukrainian people, the source of the development of national consciousness, individual liberty and freedom of the nation. During this period the youth association, which formed mostly of students and senior students, along with the public were complicated way of its internal development: from small NGOs to effective national-conscious associations.

Keywords: youth association, socio-political activities, national consciousness, civil society.

Кінець XIX – початок XX ст. характеризувалися бурхливим розвитком у більшості європейських держав різноманітних за змістом та формами діяльності суспільних об'єднань, які стали тими чинниками, що спрямували енергію широких верств суспільства на вирішення національних політичних проблем. Спираючись на світову практику та національні традиції, в кінці XIX – на початку XX ст. помітний поступ здійснили західноукраїнські добровільні організації, які стали визначним явищем у вітчизняній історії. Розбудова суверенної демократичної Української держави, становлення багатопартійної системи та формування громадянського суспільства активізували дослідження національно-політичних процесів минулого. Саме тепер з'явилась можливість відтворити в усій повноті історичну правду, збагнути та дослідити ті сторінки політичної історії, про які наше суспільство мало викривлене уявлення або й взагалі не знало. Тому значний науковий та громадсько-політичний інтерес становить досвід національно-політичного руху на теренах Західної України, і особливо молодіжного руху.

Актуальність цієї проблеми зумовлюється також тим, що разом з політичними партіями і суспільно-політичними об'єднаннями західноукраїнські молодіжні організації і товариства були втіленням духовної культури українського народу, джерелом утвердження національної свідомості, свободи особистості та свободи нації. Вони намагалися продовжувати духовно-освітні процеси, що були започатковані набагато раніше, надати їм історичної сили і незворотності у свідомості молодого і ще зовсім юного покоління.

Важливим джерелом до вивчення цієї теми насамперед є архівні документи, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові. Крім архівних документів, важливе місце у дослідженні посідають періодичні видання того часу.

Мета роботи – на основі комплексного й об'єктивного аналізу поглибити дослідження політичного молодіжного руху у Західній Україні у кінці XIX – першій половині XX ст. і зробити науково-обґрунтовані висновки щодо ролі західноукраїнських молодіжних організацій і товариств у громадсько-політичному житті Західної України у цей період.

Зародження та становлення українського політичного молодіжного руху відбувалось в процесі формування його громадських структур, а саме з 60-х років XIX ст. І найбільше воно розвивалось на теренах Західної України. Саме тут ці молодіжні об'єднання охопили своєю діяльністю усі середні та вищі школи, в яких була хоча б невеличка кількість українських учнів чи студентів. Однак формування його як складного соціально-політичного явища набуло активності та масштабів діяльності саме на рубежі XIX–XX ст. Український молодіжний рух у цей час пройшов складний шлях свого внутрішнього розвитку, який був пов'язаний насамперед із змінами, що відбувалися в світовій спільноті загалом, із політичним життям українського народу, із життям тих країн, до складу яких входили українські землі. Адже саме у цей час працею і боротьбою кількох поколінь тут була створена густа мережа політичних, культурно-освітніх та господарських організацій, діяльність яких відіграла помітну роль у формуванні національної свідомості.

На теренах Західної України майже усі молодіжні організації орієнтувалися на діяльність політичних партій чи громадських об'єднань, що тут діяли. Найбільшими організаціями краю на рубежі століть були „Сокіл”, „Січ” та „Луг”.

Під впливом суспільної активності в Галичині у 1894 р. у Львові за ініціативи Василя Нагірного була створена перша національна молодіжна організація „Сокіл”, яка була побудована за зразком чеського „Сокола” та зуміла залучити до своїх лав значну частину галицької молоді під гаслом культурно-освітнього та спортивного виховання [11, ф. 312, оп. 1, спр.1, арк. 1]. Саме ця молодіжна організація була створена з ініціативи Української національно-демократичної партії. Обділеність увагою політичних партій сільської молоді привела у 1900 р. до створення Кирилом Трильовським молодіжного товариства „Січ” під егідою Української радикальної партії. Тут об'єдналася значна частина української молоді, яка з часом стала силою, що позитивно вплинула на розвиток української політичної думки та наклала відбиток на формування національної психології.

Після заборони діяльності польською владою у 1924 р. молодіжної організації „Січ”, в Галичині з ініціативи Української Радикальної Партії роком пізніше було засновано фізкультурно-спортивне товариство „Луг”. Основною метою цієї організації, попри її спортивні досягнення, було національно-патріотичне виховання української молоді і підготовки її до боротьби за незалежність України. Організаційна структура „Лугу” складалась з трьох ступенів: центральний відділ у Львові, повітові і місцеві осередки товариства. Організації „Луг”, маючи напіввійськовий характер, забезпечували активну участь членів товариства у військовій підготовці (проведення польових занять, стрільб тощо), керували розвитком спорту серед української молоді. У 1920–1930-х рр. „Луг” став одним з основних організаторів спортивного і культурного життя української молоді. З ініціативи та під керівництвом „Лугу” по усій Галичині проводились спортивні свята, ставилися вистави і концерти, члени товариства виступали з доповідями. „Луг” належав до наймасовіших молодіжних організацій Західної України. У 1939 р. існувало 805 місцевих осередків, в яких нараховувалось близько 50 тис. членів [2, с. 34]. У 1935–1939 рр. „Луг” видавав у Львові часопис „Вісті з Лугу” (ред. Р. Дашкевич, О. Федорчак, А. Курдилик) [1, с. 20]. У 1939 р. з встановленням радянської влади у Західній Україні діяльність молодіжної організації „Луг” була заборонена.

До того ж західноукраїнський молодіжний рух був представлений й цілою низкою різноманітних структур, що діяли загалом не самостійно, а всередині великих організацій, насамперед політичних. Найактивнішими серед них були ті, що існували при Організації Українських

Націоналістів (ОУН). Відповідно до рішення I конгресу ОУН (січень–лютий 1929 р.) створювалися Дорост і Юнацтво ОУН, членами яких могли бути відповідно діти у віці 8–15 років і юнаки – 15–21 року [5, с. 67]. II Великий Збір ОУН (серпень 1939 р.) підтвердив це, записавши в своєму Устрої: „В цілях ідейного, національно-державницького і суспільно-організаційного виховання української молоді при ОУН існують окремі формації Доросту і Юнацтва обох полів. До групи Доросту входять діти від 6–14 років життя, до групи Юнацтва – молодь від 15–18 років життя” [5, с. 89]. Молодіжні підрозділи формували доволі організовану та чітку структуру в ОУН, яка мала паралельно свій окремий зв'язок за ієрархічною системою від низу до верху – від окремих провідників до референтів у Крайовій Екзекутиві ОУН. Неперіодично проводились спеціальні зустрічі, сходинки, курені, табори інструкторського та виховного характеру [8, с. 46]. Молодіжні структури ОУН були доволі численні. На 1939 рік Юнацтво ОУН налічувало близько 7 тисяч осіб.

Також мала свої молодіжні гуртки і наймасовіші громадські організації „Просвіта”, Наукове товариство імені Т. Шевченка (до 1892 року Літературне товариство імені Т. Шевченка), що формували світогляд галицької молоді, виступали ініціаторами створення першої політичної партії „Народна Рада” (1885 р.), що звертала особливу увагу на залучення до своєї справи молоді як майбутніх творців української державності. Таких молодіжних організацій у 1930 р. на теренах Західної України налічувалось 262 [8, с. 86].

Окремо слід відзначити скаутські організації молоді, які у цей час почали активно утворюватись саме на західноукраїнських землях. Восени 1911 р. у Львові були створені перші гуртки „Пласту” [11, ф. 389, оп. 1, спр. 157, арк. 11]. І хоча вони будували свою роботу на засадах скаутизму та традицій українського козацтва, намагались бути поза політикою, все ж таки національні ідеї були їм притаманні. Зокрема ідеї національного відродження та незалежності.

У цих організаціях об'єдналася значна частина української молоді, яка згодом стала силою, що позитивно вплинула на розвиток української політичної думки та наклала відбиток на формування національної свідомості. Саме ця молодь стала основою добровільного легіону Українських Січових Стрільців, брала активну участь у розбудові ЗУНР, діяла в УВО, ОУН, а згодом і в УПА, що позитивно вплинуло на увесь подальший хід національного розвитку українського суспільства.

Окрім молодіжних організацій національного спрямування, у роки громадянської війни в Росії на теренах Західної України почали активно розвиватись молодіжні об'єднання, які сповідували соціалістичну та комуністичну ідеологію. Найвідомішими серед них були: Комуністична Спілка Молоді України (КСМУ), Комуністична Юнацька Спілка (КЮС), Українська Комуністична Робітничая Юнацька Спілка (УКРЮС) тощо [4, с. 73]. Навесні 1919 р. були створені перші комсомольські осередки поза межами великих міст. У 1921 р. в Станіславові нелегально відбулась 1-ша крайова конференція представників підпільних комсомольських організацій Львова, Перемишля, Тернополя, Станіславова, Дрогобича, Стрия, Радехова, Рогатина та інших міст, яка проголосила створення ще однієї організації – Комуністичної Спілки Молоді Східної Галичини (КСМСГ). У 1923 р. в зв'язку з поширенням сфери діяльності організації на Волинь, Холмщину, Підляшшя та Полісся її перейменували на Комуністичну Спілку Молоді Західної України (КСМЗУ).

Під безпосереднім керівництвом КСМЗУ з 1926 по 1938 рр. нелегально діяла комуністична дитяча організація „Червоний піонер Західної України”. Її члени об'єднувалися в ланки, ланки – в загони, які налічували по 15–20 дітей віком 12–16 років [10, с. 75]. Загони очолювали комсомольці-активісти. У 1926–1927 рр. піонерські організації були нечисленні і не привертали до себе особливої уваги. Але з часом їхня популярність зростає. У кінці 1930-х рр. піонерські загони діяли уже на усіх західноукраїнських землях та налічували понад 6 тисяч членів.

У 1929 р. був створений Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова „Каменярі”, який у своїй роботі орієнтувався на драгоманівську радикально-демократичну ідеологію та етнічний соціалізм і був під впливом УРСР. Однак значна частина його членів була прихильниками комуністичної ідеї. Так, у 1937 р. 42 із 240 місцевих організацій „Каменяра” працювали під

керівництвом КСМЗУ, а в 50 інших існували міцні комсомольські групи. За структурою це була триступенева організація: центральна знаходилася у Львові, також були ще повітові та місцеві осередки. Союз у загальній кількості об'єднував понад 15 тисяч членів [10, с. 83].

Говорячи про період становлення українського політичного молодіжного руху, необхідно підкреслити особливу роль студіюючої молоді, особливо студентства, яку воно відіграло в процесі зміцнення його громадських структур. У 1898 та 1899 рр. відбулися з'їзди українських студентських громад, на яких були сформульовані політичні орієнтації української молоді. Згодом, у 1909 та 1913 рр. у Львові були проведені відповідно Всеукраїнський студентський конгрес та Загальний з'їзд українського студентства, де був створений Український Студентський Союз [9, с. 3]. Головним завданням Союзу було об'єднати студентські організації університетів не лише Західної України, але й тієї частини України, що перебувала у складі спершу Російської імперії, а згодом і у складі Радянської України, а також українських студентів за кордоном. Також характерною ознакою студентського руху на початку ХХ ст. було його об'єднання з політичною боротьбою робітничого класу. І хоча, з різних причин, Союз не став дієвим координуючим центром українських студентських організацій, студентство й надалі залишалось однією з найбільш соціально активних груп населення. Серед політичних лідерів того часу та найближчого майбутнього важко було знайти таких, хто не завоював би спочатку собі визначності як студентський активіст або не був членом студентської громади.

Значну роль у розвитку громадських структур українського молодіжного руху відіграла учнівська молодь. Її представники були майже в усіх молодіжних об'єднаннях, активно долучалися до політичних, громадських та культурно-просвітніх акцій, що організовувались. Найбільше учнівська молодь була задіяна в скаутських організаціях, зокрема у Пласті. Окрім того, до учнівських об'єднань можна зарахувати також гімназійно-юнацьку ланку Української Військової Організації, Організацію Учнів Вищих Клас Українських Гімназій, осередки яких існували в багатьох західноукраїнських гімназіях та охоплювали більшість старших класів [7, с. 84].

Оцінюючи загалом громадські структури українського молодіжного руху у той період, необхідно підкреслити, що на теренах Західної України відсоток участі молоді був значно вищим, аніж в інших частинах України. Зокрема, у 1914 р. діяло 916 січових осередків, що об'єднували понад 30 тисяч членів і ще понад 40 тисяч були задіяні в осередках „Соколів” [3, с. 12]. Якщо ж проаналізувати стан легітимності громадських структур українського політичного молодіжного руху у той період, то необхідно відзначити, що і в Австро-Угорській імперії, і в буржуазній Польщі усі організації діяли легально, хоча з певними обмеженнями та за постійного тиску з боку властей, оскільки у цих державах не було вироблено чіткої системи законодавчих актів, які б регулювали діяльність молодіжних організацій. Попри деяку сваволю з боку властей, молодіжні організації все ж таки могли займатися і різними політичними акціями, і громадсько-культурними. Лише весною 1932 р. польський уряд видав закони, які істотно обмежували діяльність саме у політичній сфері. Також за цим законом заборонялося залучати до товариств шкільну молодь віком до 18 років. Це завдавало удару по діяльності „Пласту”, адже туди входили переважно учні старших класів українських гімназій. Кількість молодіжних організацій у той час різко скоротилася, правда наприкінці 1930-х років стало помітне її відродження.

Паралельно із розвитком громадських структур українського молодіжного руху відбувається й становлення його інформаційної підсистеми. Оскільки більшість організацій підтримувалась політичними партіями, що діяли на теренах Західної України, то вони й за кошти цих партій могли займатись періодикою, випускати щотижневики, часописи. Спершу це були рукописні видання, здебільшого гумористичного характеру, згодом з'являються друковані видання з гострішою тематикою. На початку ХХ ст. на шпальтах студентських видань дедалі частіше піднімаються саме політичні питання, зав'язуються дискусії, відстоюються ідеї самостійності України. Переважна більшість обговорюваних тем стосувалася революційних подій у Царській Росії. Згодом, після 1917 р., на сторінках видань засуджується заборона Радянської влади на діяльність різнопланових молодіжних організацій.

Найпомітнішими були журнали, які переважно виходили друком у Львові: „Молода Україна” (1900–1910 рр.), „Гайдамаки” (1902–1907 рр.), „Шляхи” (1910–1914 рр.) [8, с. 67]. Ці видання були популярними серед студентської молоді не лише на теренах Західної України. Окрім них, в цей період були й місцеві видання, які виходили лише в Галичині чи на Буковині: „ЗОФ”, орган української студентської організації, „Життя”, „Комар”, „Бджола” тощо.

У 1920–1930-х рр. у Західній Україні кількість молодіжних видань значно зросла. Серед них можна назвати: „Молоде життя” та „Вогні” (Пласт), „Сокільські вісти” („Сокіл”), „Вісті з Лугу” („Луг”), „Досвітні вогні” (КСМЗУ), „Католицьке юнацтво” (КАУМ „Орли”), „Юнак” (журнал юнацтва ОУН), „Смолоскип” (Журнал націоналістичної молоді), „Поступ” (Студентський вісник).

Аналіз діяльності громадських молодіжних об’єднань, що сповідували певну політичну ідеологію, засвідчує, що усі вони творилися самостійно чи під керівництвом „дорослих” структур з метою підтримки політичних партій або взагалі були їх структурними частинами. Спроб творення політичних молодіжних об’єднань, головним завданням яких було б вирішення якихось специфічних політичних вимог самої молоді, на той час не було. Також слід відмітити, що подібні процеси проходили не лише в молодіжному русі, а загалом в тогочасному громадському русі. За підрахунками політолога М.Ю. Пашкова, на українських землях з другої половини ХІХ ст. і до 1916 р. були створені 2643 громадські об’єднання, з яких половина будувалася за національною ознакою [6, с. 92]. Однак необхідно підкреслити, що попри таку велику кількість організацій, в українському громадському русі, зокрема і в молодіжних об’єднаннях, не було єдиної думки стосовно майбутнього України: чи творити самостійну соборну Українську державу, чи домогтися лише „культурної автономії”. Так, для прикладу, згадувані молодіжні організації „Сокіл” та „Січ” були за самостійність України, але щодо майбутнього суспільного устрою, то перші виступали за капіталістичний шлях розвитку (на зразок західних держав), а другі – за соціалістичний розвиток та народовладдя. Щодо поглядів комуністичних молодіжних організацій, то вони насамперед були прихильниками єднання з Радянською Україною, сповідували ідеї комунізму.

Щодо стану легітимності громадських структур західноукраїнського молодіжного руху, то тут спостерігались відмінності. З одного боку, це визначалося тими формами і методами, які використовувалися молодіжними об’єднаннями в їхній діяльності: одні відзначалися радикалізмом і закликали до революційної боротьби, а інші стояли на позиціях еволюційного розвитку українського суспільства. Тому перші змушені були діяти нелегально, а для других часто надавалася можливість легального існування, але з контролем з боку діючих органів влади. Тому до нелегальних молодіжних об’єднань в Західній Україні зараховувались КСМЗУ, Юнацтво та Доріст ОУН, а такі організації, як „Сокіл”, „Січ”, „Луг”, „Пласт” – діяти легально, але з певними обмеженнями та тиском.

Оцінюючи загалом стан суспільно-політичної діяльності молодіжних об’єднань на теренах Західної України, необхідно підкреслити, що у цей час молодіжний рух пройшов перший період свого розвитку, процес активного становлення громадських структур, зародження регулятивної інформаційної системи.

Подальше вивчення та дослідження суспільно-політичної діяльності молодіжних об’єднань в різні періоди розвитку нашої держави дасть змогу проаналізувати стан політичної заангажованості української молоді, її активність та небайдужість до процесів, що відбувались всередині країни, її національну свідомість та бажання впливати на політичні події в подальшому розвитку національної держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів І.О. Західноукраїнські молодіжні товариства „Сокіл”, „Січ”, „Пласт”, „Луг” / І.О. Андрусів. – Івано-Франківськ: Плай, 1992. – 114 с.
2. Андрусів І.О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939 рр. / І.О. Андрусів. – Івано-Франківськ: Плай, 1995. – 72 с.
3. Боберський І. Українське сокілство (1894–1939) / І. Боберський. – Львів: Б.в., 1939. – 16 с.

4. Димитров М.Ф. Студентський рух на Україні в період нового революційного піднесення (1910–1914 рр.) у висвітленні газет „Звезда” і „Правда” / М.Ф. Димитров. // Український історичний журнал. – 1986. – № 10. – С. 69–74. 5. Леник В. Українська організована молодь (молодечі організації від початків до 1914 р.) / В. Леник. – Мюнхен, Б.в., 1994. – 181 с. 6. Пашков М.Ю. Формування системи громадських об'єднань в Україні як атрибута латентної державності / М.Ю. Пашков. // Політологічні читання. – 1992. – № 2. – С. 89–94. 7. Поліщук Ю.Й. Національне виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів у діяльності молодіжних об'єднань України в 20-ті роки / Ю.Й. Поліщук. – К.: Генеза, 1995. – 186 с. 8. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ – кінець 30-х років ХХ ст.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 138 с. 9. Студентський вісник. – 1925. – № 8. – С. 1–4. 10. Твердохліб В.Ю. Молодь Західної України у боротьбі за возз'єднання (1919–1939) / В.Ю. Твердохліб. – Львів: Вища шк., 1983. – 124 с. 11. Центральний державний історичний архів України у Львові.

УДК: 35.08:35.071:35.074](430) “ІХ-ХХ”

Юрій Тишкун

Національний університет “Львівська політехніка”

ГЕНЕЗА ДЕРЖАВНОЇ БЮРОКРАТІЇ В НІМЕЧЧИНІ: ІСТОРИКО-ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

© Тишкун Ю., 2011

Розглядається генеза державної бюрократії в Німеччині від моменту її появи до краху німецької державності внаслідок Другої світової війни. Обґрунтовується, що формування державної бюрократії та її раціоналізація відбувались передусім під впливом правлячої політичної еліти і верхівки державного апарату, переважно у відповідь на зовнішньо-політичні виклики, які ставили завдання побудови ефективної “державної машини”.

Ключові слова: державна бюрократія, раціоналізація бюрократії, модернізація, державне будівництво.

Jurij Tyshkun

THE GENESIS OF STATE BUREAUCRACY IN GERMANY: HISTORICAL AND POLITICAL SCIENCE ANALYSIS

In this article reviewed a genesis of the state bureaucracy in Germany since its introduction to the collapse of the German state as a result of World War II. The conclusion is that the formation of the state bureaucracy in this country and its rationalization took place primarily under the leadership of the ruling political elite and the leadership of the state apparatus, mainly in response to the foreign policy challenges that set the task of building an effective state.

Keywords: state bureaucracy, bureaucracy's rationalization, modernization, state-building.

Класична школа дослідження бюрократії, започаткована М. Вебером (1864–1920), визначає три ефективні засоби забезпечення політичних потреб суспільства в управлінні: 1) *патримоніальна бюрократія* (характерна для традиційних суспільств, яка формується князем з його особистих слуг, які мають вирішувати його господарські справи); 2) *феодальна система* (дворянин, який отримав феодал чи “кормленіє”, безоплатно виконує управлінські функції на належній йому території); 3) *раціональна бюрократія* характерна для модерних суспільств (в її межах чиновники, відібрані за конкурсом, з фаховою освітою і навичками, служать державі за заробітну плату, керуються правом,